

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 331.101.3:658

*Гривківська О.В.,
д-р екон. наук, професор, професор кафедри
економіки, обліку та аудиту,
ПВНЗ «Європейський університет» (м. Київ),
Сахно А.А.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
Вінницький фінансово-економічний університет*

МОТИВАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МОТИВАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Розвиток сучасної економіки характеризується необхідністю використання нових підходів до оцінювання ефективності економічної діяльності підприємств. Оцінювання за допомогою таких традиційних показників, як конкурентоспроможність, продуктивність, фінансовий стан є достатньо дієвим засобом аналізування, який, однак, не може повноцінно відповісти на питання необхідності тривалості життєвого циклу підприємства, що формує концепцію вибору видів економічної діяльності, визначає позицію серед аналогічних суб'єктів господарювання, залежить від здатності підприємця використати інституційний ресурс функціонування та орієнтується на політику держави щодо наслідків дерегулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення проблем мотивації є важливою задачею багатьох вчених, що поєднують дослідження економічних та психологічних аспектів поведінки суб'єкта діяльності. Враховуючи значний досвід вивчення цієї проблематики, можна окремо виділити розробки А. Маслоу, лауреатів Нобелівської премії з економіки 2016 року О. Гарта та Б. Гольмстрьома, Гері С. Беккера, Х. Лейбенштейна, Р. Д'Авені, Манфреда Бруна. Разом з тим, невирішеною задачею є можливість виявлення мотивації економічної діяльності у мотивації підприємств.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування мотивації у контексті мотивації підприємства та мотивації економічної діяльності, а також оцінювання мотивації підприємництва та мотивації держави у формуванні конкурентного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мотивація в умовах посилення конкуренції шляхом розвитку гіперконкуренції може розглядатися як мотивація людини (найманого працівника або підприємця), мотивація держави, мотивація підприємства та мотивація економічної діяльності підприємства. Для кожного з наведених суб'єктів мотивування, поняття «мотивація» має свої особливості щодо характеристики їх потреб.

Найбільш зрозумілим є визначення мотивації, як мотивація людини, оскільки у цьому випадку мова йде про потреби фізичної особи, які можна виміряти обсягом матеріальної винагороди або/та межею кар'єрних перспектив зростання. Як наслідок, процесу мотивації персоналу приділяється значна увага у сучасному менеджменті, де мотивація розглядається у вигляді рушійної сили, що пов'язана з психологічними аспектами поведінки людини.

Достатньо побудувати ієрархії потреб за прикладом А. Маслоу з метою визначення таким чином потреб та амбіцій працівників залежно від їх психологічного сприйняття середовища, у якому вони працюють. Ці ієрархії представляють собою рівні потреб, оскільки, по-перше, людина ніколи не буває задоволеною, хіба відносно або частково, по-друге – потреби, організовані у вигляді ієрархій або ступеня домінування [1, с. 51].

Мотивація людини визначається як її сутністю, так і оточуючим середовищем, яке змушує робити вибір з багатьох альтернатив, приймати щоденно рішення та діяти. У такому випадку мотивацію людини необхідно оцінювати не тільки через психологічні чинники, а й поведінку, причому Гері С. Беккер [2] виокремлює економічний підхід, що дозволяє використовувати показники економічного впливу (мотиватори) у вигляді отримання багатства, задоволення звичок, дискримінаційні дії, політичні рішення, управління економікою родини тощо.

Однак, правильна мотивація найманого працівника є хоча і важливим чинником впливу на ефективність діяльності підприємства, проте у сучасних умовах недостатньою для забезпечення розвитку підприємства. У цьому контексті мотивація підприємця є важливим доповненням мотивації

економічної діяльності підприємства, оскільки пов'язана з мотивацією підприємницької діяльності, яка об'єднує у процесі економічних відносин поєднання факторів виробництва для досягнення результату діяльності суб'єкта. Як наслідок, мотивація підприємця повинна розглядатися з точки зору інституційного значення підприємництва як основи впливу приватної форми власності на розвиток національної економіки.

Враховуючи особливості розвитку сучасної економіки, мотивація підприємця є проявом мотивації підприємництва та проявляється у двох аспектах – по-перше, як мотивація людини (найманого працівника), по-друге, як мотивація підприємства. Останнє є особливо важливим, оскільки дозволяє оцінювати потреби підприємця, виходячи із відповідальності власника та обмеженості власністю, що йому належить.

Ототожнення мотивації підприємства та мотивації підприємця можливе через визначальну роль головного принципу функціонування ринкової економіки – досягнення та забезпечення ефективного розвитку економіки за умов виконання державою зобов'язань та покращення соціального становища населення (рис. 1).

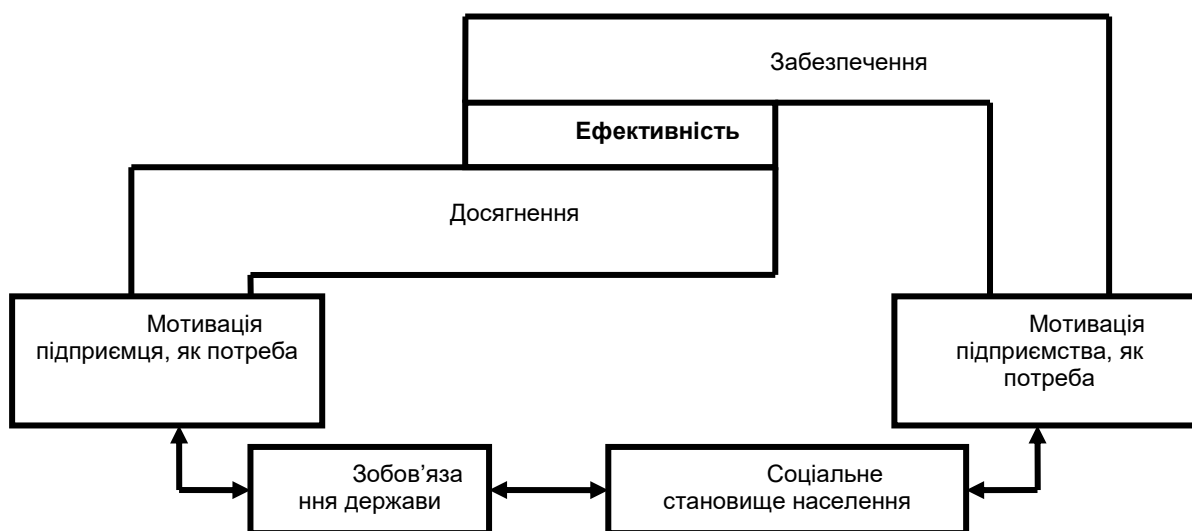

Рис. 1. Ефективність у мотивації підприємця та підприємства

Джерело: розробка авторів

Мотиваційна ефективність є найголовнішим елементом Х-ефективності, причому згідно досліджень Х. Лейбенстайна, крім внутрішньозаводської та зовнішньої мотиваційної ефективності, виокремлюється ефективність неринкових ресурсів [3].

Підприємець, як власник, мотивований на виконання повноважень з забезпечення досягнення ефективності підприємства через оцінювання рівня виконання контракту найманими працівниками. Це впливає із неможливості побудови досконалого контракту [4], який зможе пояснити усі випадки взаємовідносин на підприємстві. Як наслідок, підприємець формує мотивацію підприємця через вплив на мотивацію найманого працівника, де визначальною потребою є максимальне виконання формалізованого контракту.

Крім того, згідно досліджень Б. Гольмстрьома, для працівника важливою є не стільки поточна мотивація, скільки мотиваційний потенціал підприємства, що має у автора назву «динамічні стимули» [5]. У цьому випадку, мотивація найманого працівника формується в залежності від обсягу мотиваційного ресурсу, що має підприємство: можливість зробити позитивну ділову репутацію, підвищення шансів знайти більш привабливу роботу.

Слід врахувати, що підприємство в умовах розвитку продуктивних сил та виробничих відносин виступає як найбільш ефективний мотиватор, а тому може розглядатися з точки зору виконання соціальної та екологічної місії. Праця на підприємстві – це можливість не тільки звичайного заробітку, а й перспектив розвитку та просування з метою знаходження максимального рівня задоволення потреб у суспільному житті. Відповідно і саме підприємство може вимірювати власну ефективність відносно задоволення ним потреб як найманих працівників, так і по відношенню до інших суб'єктів господарювання.

Таким чином, мотивація підприємства та мотивація економічної діяльності підприємств можуть розглядатися як результат реалізації потреб підприємницького середовища, виходячи з принципів ефективного функціонування в умовах посилення конкурентної боротьби. Гіперконкуренція формує мотивацію економічної діяльності підприємств через систему нестабільних переваг, де важливими інструментами є не тільки розвиток, а й руйнування підприємств. Вона розглядається через тенденції

посилення конкуренції та використання агресивної наступальної стратегії, положення якої наведені у працях Р. Д'Авені [6] та професора Базельського університету Манфреда Бруна [7].

Враховуючи особливості побудови ієрархії потреб А. Маслоу, мотивація підприємства та мотивація економічної діяльності є основою трикутників до мотивації підприємця та мотивації держави (рис. 2).

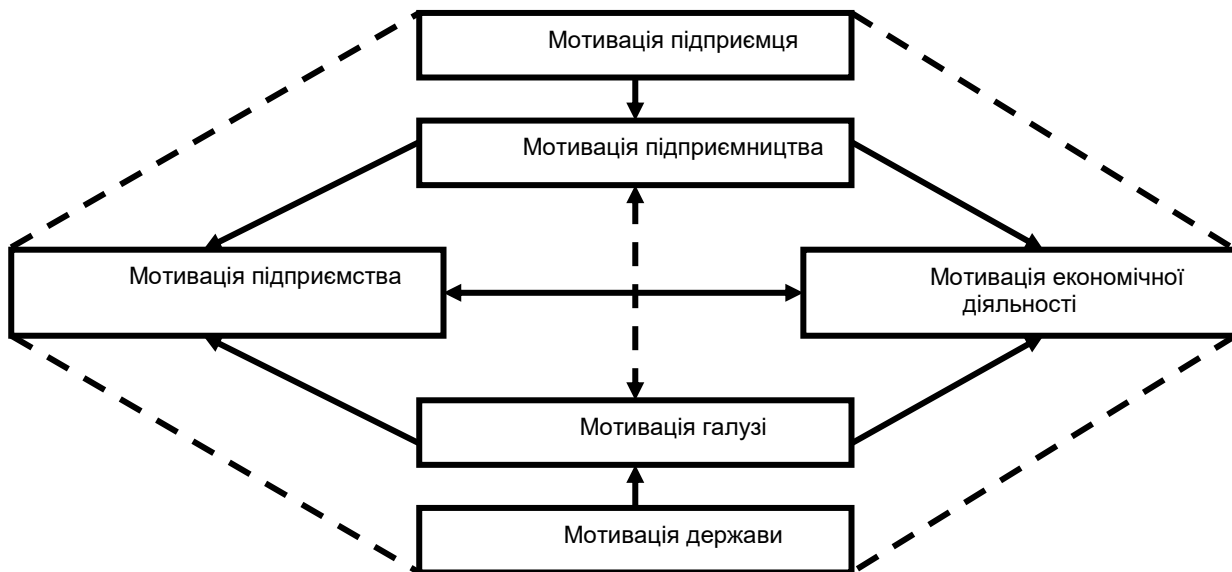

Рис. 2. Мотивація підприємства та мотивація економічної діяльності у формуванні мотивації «підприємець - держава»

Джерело: розробка авторів

Зв'язок між мотивацією підприємства та мотивацією економічної діяльності показує взаємне доповнення цих понять у контексті мотивації підприємництва як вільного вибору діяльності та мотивації держави, як регулятора розвитку видів діяльності через мотивування важливих галузей.

Мотивація держави проявляється у формуванні наступних потреб:

- використання державної форми власності як чинника участі держави у ринкових процесах;
- здійснення регуляторної діяльності шляхом формування нормативно-правової бази.

Напрацьований досвід переконливо свідчить, що підприємство у приватному володінні працює набагато краще, ніж у державному. Виходячи з цього, мотивація держави пов'язана з потребами природних монополій, як утворень, від яких залежить безпека населення та самої держави, та потребами розвитку підприємств, їх діяльності у контексті приватизаційних процесів.

Враховуючи, що мотивація підприємств та мотивація економічної діяльності в умовах гіперконкуренції розглядається виходячи з формування повної дерегуляції відносин, то у такому випадку постає питання про роль держави у даній системі. Держава мотивується через мотивацію тих галузей, що дозволяють забезпечити види діяльності, які не потребують державного втручання.

Нормативно-правова база є основним чинником, що дозволяє розглядати мотивацію держави, як особливу потребу формування видів економічної діяльності через регуляторний механізм. Таким чином, держава не може мотивуватися, виходячи тільки з умов гіперконкуренції шляхом сприяння тим галузям, підприємства яких вимагають дерегуляції. Формуючи нормативно-правові документи, держава повинна, крім власної мотивації, шляхом регулювання, забезпечувати мотивацію усіх галузей, підприємств, видів економічної діяльності, що складають національну економіку. Крім того, держава мотивує міжгалузеві зв'язки, що дозволяє оцінювати мотивацію підприємств через приналежність виду економічної діяльності до певної сфери відносин.

Економічну діяльність підприємство здійснює, виходячи з Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД-2010), де конкретизація відбувається у послідовності: секція – розділ – група – клас [8]. На основі назв кожної з наведених складових можна робити висновок про приналежність до галузей національної економіки.

Наявність Класифікації видів економічної діяльності, з одного боку, дозволяє систематизувати види діяльності суб'єктів господарювання та визначити з точки зору європейської практики напрями ефективного розвитку підприємницьких структур, з іншого, – розмиває межі між видами економічної діяльності, що відносяться до тих чи інших галузей, що призводить до необхідності уточнень відносно особливостей діяльності підприємства. Наприклад, до діяльності у машинобудуванні згідно КВЕД-2010 відносяться 5 розділів:

- 26. Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції.
- 27. Виробництво електричного устаткування.
- 28. Виробництво машин і устаткування, не введені в інші угруповання.
- 29. Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів.
- 30. Виробництво інших транспортних засобів.

Однак, враховуючи особливості формування вітчизняного машинобудування з часів адміністративно-планової економіки до періоду виникнення умов розвитку гіперконкуренції, деякі машинобудівні підприємства здійснюють основну діяльність, що відноситься до інших розділів КВЕД-2010. Такою діяльністю, як правило, є 25. Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування.

В умовах постійної трансформації вітчизняної економіки подібне явище є природним та таким, що посилює мотивацію економічної діяльності машинобудівних підприємств. Розвиток ефективних інноваційних технологій сприяє, шляхом мотивування існуючої економічної діяльності, переходу на той вид, що дозволяє збільшувати дохід від реалізації продукції незалежно від складності виробництва: машина, окремий механізм чи металевий виріб.

Для іншого випадку, коли підприємство втрачає мотивацію щодо виробництва машинобудівної продукції, то перехід на виробництво металевих виробів дозволяє зберегти мотивацію економічної діяльності цим видом. Як наслідок, спостерігається вмотивованість підприємства до життя шляхом подальшого здійснення економічної діяльності через певне спрощення.

Мотивація економічної діяльності підприємства здійснюється завдяки виду діяльності, що є основним. Таким чином, мотивація основного виду діяльності є головною умовою мотивації підприємства. Крім того, підприємство здійснює види економічної діяльності, що не є для нього основними, однак які також впливають на мотивацію підприємства.

На прикладі машинобудівних підприємств можна прослідкувати значення мотивації основного виду економічної діяльності (відносно розділів 26-30):

- основний вид економічної діяльності, що включається у розділи 26-30;
- основний вид економічної діяльності, що не включається у розділи 26-30, однак пов'язаний із видами виробничої діяльності інших галузей, або з високотехнологічними послугами (металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, виробництво іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування, діяльність у сфері інформації та телекомунікації, наукова та технічна діяльність тощо);
- основний вид економічної діяльності, що не включається у розділи 26-30, причому у КВЕД-2010 визначається, як «Надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна».

Мотивація машинобудівних підприємств істотна, якщо їх основна економічна діяльність пов'язана із видами, що характеризуються як машинобудівні. У цьому випадку, неосновні види економічної діяльності, що не відносяться до машинобудування, посилюють мотивацію як виду економічної діяльності, так і самого підприємства. Такі підприємства підвищують також мотивацію ефективності середовища функціонування у машинобудуванні та промисловості загалом.

Якщо машинобудівні підприємства мотивовані основною діяльністю з надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна, то у такому випадку спостерігається мотивація руйнування підприємства через перехід до реалізації потреб цього виду економічної діяльності. В основному мотивація руйнування підприємств є результатом поступової втрати не тільки галузевого призначення підприємства, а й можливостей використати його потенціал для виробничої діяльності.

У даному випадку, мотивація руйнування через вираження її видом економічної діяльності з надання в оренду й експлуатації власного чи орендованого нерухомого майна, поділяється на мотивацію повного руйнування, коли підприємство здійснює виключно цю діяльність, а тому подальшою перспективою є ліквідація підприємства, та мотивацію керованого руйнування. Мотивація керованого руйнування також проявляється мотивацією видом економічної діяльності з надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна, коли основний вид відноситься до вказаного розділу, однак не основні види діяльності можуть класифікуватися як діяльність у машинобудуванні (розділи 26-30 КВЕД-2010).

Керованість є процесом формування мотивації руйнування підприємств, однак на відміну від мотивації повного руйнування, у цьому випадку, спостерігається спрямованість не на ліквідацію підприємства (перетворення підприємства на ресурс), а на продовження його існування (функціонування). Вид економічної діяльності «Надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна» для машинобудівних підприємств може виступати чинником посилення їх мотивації, якщо він не є основним. Такими підприємствами є ті, що були побудовані за часів адміністративно-планової економіки, однак зуміли в умовах ринку знайти своє місце та позбутися ризику мотивації руйнування, а тому віддача в оренду частини майна, що вже не використовується є повністю обґрунтованим рішенням.

Висновки з проведеного дослідження. Діяльність сучасних підприємств повинна розглядатися у контексті мотивації через мотивацію підприємства та мотивацію його економічної діяльності. Ці поняття дозволяють робити вичерпну оцінку потреб підприємств у середовищі функціонування, виходячи з особливостей виду економічної діяльності. Мотивація підприємництва дозволяє визначати потреби та вплив видів економічної діяльності, а мотивація держави полягає у використанні інструментів регулювання та дерегуляції для створення умов мотивації підприємств через стратегію гіперконкуренції.

Подальші дослідження повинні стосуватися мотивації одного виду іншим видом економічної діяльності. Для цього найкраще використовувати особливості методу аналізу середовища функціонування (АСФ), оскільки він дозволяє оцінювати позиції підприємств як по відношенню до граничної складової (лінії ефективності), так і інших суб'єктів господарювання середовища функціонування.

Бібліографічний список

1. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – С.-Пб. : Питер, 2008. – 352 с.
2. Беккер Гэри С. Человеческое поведение: экономический подход / Гэри С. Беккер; [пер. с англ.]. – М. : ГУ ВШЭ, 2003. – 671 с.
3. Leibenstein H. Allocative Efficiency and X- Efficiency / H. Leibenstein // *The American Economic Review*. – 1966. – no. 56. – Pp. 392-415.
4. Holmström B.R. Moral Hazard and Observability / B.R. Holmström // *Bell Journal of Economics*. - 1979. – no. 10(1). – Pp. 74-91.
5. Holmström B.R. Managerial Incentive Problems: A Dynamic Perspective / B.R. Holmström // *Review of Economic Studies*. - Jan. 1999. – no. 66(1). – Pp. 169-182.
6. Aveni R. Hypercompetition: Managing the Dynamics of Strategic Maneuvering / R. Aveni. – New York : The Free Press, 1994. –57 p.
7. Брун Манфред Гиперконкуренция: характерные особенности, движущие силы и управление / Манфред Брун // Менеджмент и маркетинг. – 1998. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vasilievaa.narod.ru/ptpu/20_3_98.htm.
8. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності. ДК 009:2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ubc.ua/Links/codes_ua2.html.

References

1. Maslou, A. (2008), *Motivatsiia i lichnost* [Motivation and personality], Piter, Saint Peterburg, Russia, 352 p.
2. Bekker, Geri S. (2003), *Chelovecheskoe povedenie: ekonomicheskii podkhod* [Human behavior: an economic approach], GU VShE, Moscow, Russia, 671 p.
3. Leibenstein, H. (1966), "Allocative Efficiency and X-Efficiency", *The American Economic Review*, no. 56, pp. 392-415.
4. Holmström, B.R. (1979), "Moral Hazard and Observability", *Bell Journal of Economics*, no. 10(1), pp. 74-91.
5. Holmström, B.R. (1999), "Managerial Incentive Problems: A Dynamic Perspective", *Review of Economic Studies*, no. 66(1), pp.169-182.
6. Aveni, R. (1994), *Hypercompetition: Managing the Dynamics of Strategic Maneuvering*, The Free Press, New York, USA, 57 p.
7. Brun, Manfred (1998), "Hypercompetition: characteristics, driving forces and management", *Menedzhment i marketing*, no. 3, available at: http://vasilievaa.narod.ru/ptpu/20_3_98.htm (access date April 15, 2017).
8. *Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy. Klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti. DK 009:2010* [National qualifier Ukraine. Classification of economic activities. DK 009: 2010], available at: http://ubc.ua/Links/codes_ua2.html (access date April 15, 2017).

Гривківська О.В., Сахно А.А. МОТИВАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МОТИВАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Мета - теоретичне обґрунтування мотивації у контексті мотивації підприємства та мотивації економічної діяльності, а також оцінювання мотивації підприємництва та мотивації держави у формуванні конкурентного середовища.

Методика дослідження. В процесі дослідження були використані такі методи: наукового обґрунтування – при встановленні значення мотивації з точки зору психології та використання у економіці; порівняння - у контексті мотивації підприємства та мотивації економічної діяльності; графічний – для інтерпретації основних категорій, що формують мотивацію підприємства.

Результати. Доведено, що діяльність сучасних підприємств повинна розглядатися у контексті мотивації через мотивацію підприємства та мотивацію його економічної діяльності. Встановлено, що наведені поняття дозволяють зробити вичерпну оцінку потреб підприємств у середовищі функціонування, виходячи з особливостей

виду економічної діяльності. Обґрунтовано, що мотивація підприємництва дозволяє визначати потреби та вплив видів економічної діяльності, а мотивація держави полягає у використанні інструментів регулювання та дерегуляції для створення умов мотивації підприємств через стратегію гіперконкуренції.

Визначено, що подальші дослідження повинні стосуватися мотивації одного виду іншим видом економічної діяльності. Для цього найкраще використовувати особливості методу аналізу середовища функціонування, оскільки він дозволяє оцінювати позиції підприємств як по відношенню до граничної складової (лінії ефективності), так і інших суб'єктів господарювання середовища функціонування.

Наукова новизна. Виявлено, що використовуючи підходи ефективності діяльності підприємств, суб'єкти господарювання можуть оцінюватися не тільки з точки зору фінансового стану, конкурентоспроможності та продуктивності, а й мотивації їх економічної діяльності.

Практична значущість. Викладені у статті розробки можуть використовуватися для визначення найбільш привабливих (мотивуючих) видів економічної діяльності як у межах національної економіки, так і окремого регіону.

Ключові слова: мотивація, підприємство, економічна діяльність, підприємництво, найманий працівник, гіперконкуренція.

Hryukivska O.V., Sakhno A.A. MOTIVATION OF ECONOMIC ACTIVITY IN MOTIVATION ENTERPRISES

Purpose is a theoretical study of motivation in the context of enterprise motivation and motivation of economic activity, as well as evaluating business motivation and motivation of the state in a competitive environment.

Methodology of research. In the process of research, the following methods were used: scientific substantiation - in determining the value of motivation from the point of view of psychology and use in the economy; the comparison - in the context of enterprise motivation and motivation of economic activity; graphic – for interpretation of the main categories that form the motivation business.

Findings. Business enterprises today must be viewed in the context of motivation through incentives company, and the motivation of its economic activity. These concepts allow to make a comprehensive assessment of the needs of enterprises functioning in an environment based on the characteristics of economic activity. It is substantiated that entrepreneurship motivation can determine business needs and the impact of economic activities, and motivation of the state is to use the tools of regulation and deregulation to create conditions for enterprises through motivation strategy hypercompetition.

It is determined that further research should relate to the motivation of one type for another type of economic activity. To do this, use the best features of the analytic environment operation, because it allows companies to assess the position as against the marginal component (Line performance), and other entities functioning environment.

Originality. Found that using approaches the efficiency of enterprises, entities may be measured not only in terms of financial condition, competitiveness and productivity, but also the motivation of economic activity.

Practical value. Stated in the article design can be used to identify the most attractive (motivating) as economic activities within the national economy, and particular region.

Key words: motivation, enterprise, economic activity, entrepreneurship, employee, hypercompetition.

Гривковская О.В., Сахно А.А. МОТИВАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В МОТИВАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель - теоретическое обоснование мотивации в контексте мотивации предприятия и мотивации экономической деятельности, а также оценки мотивации предпринимательства и мотивации государства в формировании конкурентной среды.

Методика исследования. В процессе исследования были использованы такие методы: научного обоснования – при установлении значения мотивации с точки зрения психологии и использования в экономике; сравнения - в контексте мотивации предприятия и мотивации экономической деятельности; графический – для интерпретации основных категорий, формирующих мотивацию предприятия.

Результаты. Доказано, что деятельность современных предприятий должна рассматриваться в контексте мотивации через мотивацию предприятия, и мотивацию экономической деятельности. Установлено, что приведенные понятия дают исчерпывающую оценку потребностей предприятий в среде функционирования, исходя из особенностей вида экономической деятельности. Обоснованно, что мотивация предпринимательства позволяет определять потребности и влияние видов экономической деятельности, а мотивация государства заключается в использовании инструментов регулирования и дерегулирования для создания условий мотивации предприятий через стратегию гиперконкуренции.

Определено, что дальнейшие исследования должны касаться мотивации одного вида другим видом экономической деятельности. Для этого лучше всего использовать особенности метода анализа среды функционирования, поскольку он позволяет оценивать позиции предприятий как по отношению до граничной составляющей (линии эффективности), так и других субъектов деятельности в среде функционирования.

Научная новизна. Виявлено, що використовуючи підходи ефективності діяльності підприємств, підприємства можуть оцінюватися не тільки з точки зору фінансового стану, конкурентоспроможності та продуктивності, а й мотивації їх економічної діяльності.

Практическая значимость. Изложенные в статье разработки могут использоваться для определения наиболее привлекательных (мотивирующих) видов экономической деятельности как в рамках национальной экономики, так и отдельного региона.

Ключевые слова: мотивация, предприятие, экономическая деятельность, предпринимательство, наемный работник, гиперконкуренция.